

Az átalakuló világrend és az indiai külpolitika Narendra Modi miniszterelnöksége alatt: a stratégiai autonómia és a *multialignment* konceptiója

*The Changing World Order and Indian Foreign Policy
Under Narendra Modi: the Concept of Strategic Autonomy
and Multialignment*

Csicsmann László

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.4.1

Összefoglaló: India újradefiniálta a hidegháború klasszikusan értelmezett el nem kötelezettségének alapelvét és a többirányú kapcsolatok, az ún. *multialignment* irányába tett lépéseket, valamint kidolgozta a stratégiai autonómia alapelvét, s mindezzel a globális hatalmi szerepvállalás felé mozdította el a külpolitikai célokat. A 2014 óta immáron a második ciklusát töltő Narendra Modi miniszterelnök a hindu nacionalizmus retorikáján keresztül sajátos színezetet adott az indiai külpolitikának, sőt egyes elemzők a Modi-érát egy új irányvonal kezdetének is tekintik. Azonban a jelen sorok szerzője amellől érvel, hogy a folytonosság fennmaradt, ám a hangsúlyok és a hangvétel megváltozott. India ugyanis mostanában élesen reagált a határ menti területek egy részére igényt formáló Kína lépéseire, ami határkonfliktusokban öltött testet (2017: Doklám; 2020: Ladakh).

India a Trump-adminisztráció évei alatt jelentős mértékben elmélyítette az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő viszonyát, mivel Kínát lényegesen nagyobb veszélynek tartotta, és érdekeltté vált a liberális nemzetközi rendszer fenntartásában. Egyidejűleg azonban olyan szövetségekben is részt vállalt (pl. a BRICS vagy a Sanghaji Együttműködés Szervezete), amelyek Washington szerint kevésbé egyeztethetők össze a jelenlegi világrenddel. Az orosz–ukrán háború azonban kiélezte az indiai külpolitikának az ún. stratégiai fedezésre (*strategic hedging*) vonatkozó alapelvét, hiszen az USA joggal várta el, hogy támogassa Oroszország elítélésében. A tanulmány e kérdéseket járja körül.

s amellet érvel, hogy az indiai külpolitika percepciója alapvetően más, mint az Egyesült Államoké vagy Európáé. A szerző szerint a stratégiai fedezés biztosítja a stratégiai autonómiát, és ennek következtében jelentős mértékben megerősíti India globális pozícióját.

Kulcsszavak: nemzetközi rendszer, Ázsia, globális szereplő, multilaterális diplomácia, India, világrend

***Abstract:** Redefining the classic Cold War principle of non-alignment, India has taken steps towards multi-directional relations, the so-called multialignment, which, together with the principle of strategic autonomy, has shifted foreign policy goals towards a global power status. Prime Minister Narendra Modi, now in his second term since 2014, has given Indian foreign policy a distinctive flavor through the rhetoric of Hindu nationalism. While some analysts see the Modi era as the beginning of a new foreign policy direction, in contrast to the previous era, the author of this paper argues that, while there has been continuity, there has been a change in emphasis and tone. Indeed, unlike in the past, India has reacted sharply to China's frequent territorial encroachment along the border, which has been embodied in border conflicts (Doklam 2017, Ladakh 2020).*

India has significantly deepened its relationship with the United States during the years of the Trump administration, driven by the consideration that China is a significantly greater threat and has become interested in maintaining the liberal international order. At the same time, however, India is also involved in other alliances, such as BRICS or the Shanghai Cooperation Organization, which Washington considers less compatible with the current world order. The Russia–Ukraine war, however, has sharpened the principle of strategic hedging in Indian foreign policy, as the United States rightly expected the support of India in condemning Russia. This paper will explore these issues, arguing that the perception of Indian foreign policy is fundamentally different from that of the United States or Europe. The author's opinion is that strategic hedging ensures strategic autonomy and therefore, significantly strengthens India's global position.

Keywords: international system, Asia, global actor, multilateral diplomacy, India, world order

Bevezetés

A jelen sorok írásakor robbant a hír, hogy az indiai GDP összvolumene – a Bloomberg előrejelzései alapján – meghaladta az Egyesült Királyságét, és ezzel a világ ötödik legnagyobb gazdaságává vált (Aldrick és Goodman, 2022). 2023-ban India összlakossága átlépi a kínainak a mértékét, s ezzel a Föld legnépesebb állama lesz. 2022 szeptemberében szolgálatba állították az ország első saját fejlesztésű repülőgéphordozóját, az INS Vikrant, amelynek célja az indo-csendes-óceáni térségben a kínai expanzió ellensúlyozása. Számos elemzőt meglepett az indiai diplomácia, amikor a 2022 februárjában kirobbant ukrajnai háborúval kapcsolatban az ENSZ-szavazás során nem csatlakozott az Oroszországot elítélő államok táborához.

India a függetlensége hét és fél évtizede alatt dinamikus gazdasági, politikai és társadalmi változáson ment keresztül. Mára a helyi politikai elit magabiztosan vállalja fel az ország globális politikai szerepét. E gondolatokkal összecseng Narendra Modinak, India miniszterelnökének a függetlenség 75. évfordulóján, 2022 augusztusában tartott beszéde, amelyben a következő célt jelölte ki: „Amikor India a függetlensége 100. évfordulóját ünnepli, az ifjú generáció, amely most 20–25 éves, a 40-es, 50-es éveiben fog járni. Az ő életükben az elkövetkező 25 év az országért tett fogadalmak megvalósításának az időszak. Tegyenek esküt velem, tegyenek esküt a trikolorra, hogy hazám egy fejlett állam lesz” (Modi, 2022).

Miközben India az évek során jelentős fejlődést ért el, a haladása útjában számos komoly akadály áll. A Világbank adatai szerint az ország 2011 és 2015 között a mélyszegénységet 22,5-ről 13,4 százalékra szorította le (World Bank Group, 2020), azonban az agrárszektorban foglalkoztatott lakosság jelentős hányada nem rendelkezik jövőképpel, és a földbirtokrendszer miatt kialakult gazdasági problémák következtében az öngyilkosságok száma megnőtt. S bár összvolumenében az ötödik, az egy főre jutó GDP tekintetében, amely 2021-ben 2277 dollár volt, a 142. helyet foglalja el a világon (*The World Bank*, 2021).

A jelen tanulmány a 2014-ben megválasztott Narendra Modi miniszterelnök külpolitikáját kívánja szemügyre venni, azzal a céllal, hogy India nagyhatalmi ambícióit, a globális hatalmakkal ápolt viszonyát elemezze – egészen napjainkig. Az írás fő kérdése, hogy az átalakuló világrend keretei között az indiai külpolitika hogyan pozicionálja magát.

Az indiai külpolitika alapelvei a hidegháború utáni nemzetközi rendszerben

Mielőtt a külpolitikai kérdéseket foglalnám össze, úgy vélem, érdemes néhány szót ejteni az indiai belpolitikai folyamatokról is. A világ legnépesebb demokráciájaként számon tartott Indiában a politikai folyamatokat két nagyobb pártkoalíció határozza meg. Az egyik az 1998-ban alakult Nemzeti Demokratikus Szövetség (*National Democratic Alliance*, NDA), amelynek a legjelentősebb politikai ereje a Bharatiya Dzsanáta Párt (*Bharatiya Janata Party*, BJP), és a jobbközépet képviseli az indiai politikai palettán. Az NDA Atal Bihári Vádzspáji vezetésével volt kormányzati pozícióban 1998 és 2004 között. A másik, a bal-közép koalíció, az Egyesült Progresszív Szövetség (*United Progressive Alliance*, UPA) pedig a 2004-es választásra állt össze, és a legnagyobb pártja az Indiai Nemzeti Kongresszus (*Indian National Congress*, INC). A UPA egyből győzött is, és szikh vallású vezetője, a gazdasági reformok atyjaként számon tartott Manmohan Szingh két cikluson keresztül (2004–2014) kormányzott. 2014-ben Gudzsarát állam korábbi főminisztere, Narendra Modi vehette át a miniszterelnöki pozíciót. A Modival kapcsolatos várakozásokat hazai és nemzetközi szinten egyaránt kettősség jellemezte. Az új kormányfő ugyanis a gazdasági reformok elsődlegességét hirdette a kampányában, s ez ügyben (az ún. gudzsarátai modell révén) főminiszterként valóban elévülhetetlen érdemeket szerzett. Másrészt viszont a 2002-es gudzsarátai vérengzések során – egyes vélemények szerint – szemet hunyt a muszlimokkal szembeni pogromok fölött. Emiatt a győzelméig nem kapott az Egyesült Államok területére beutazási engedélyt. A 2014-es választásnak

valójában az a jelentősége, hogy stabillá tette a kormánykoalíció politikai pozícióját, hiszen 1984 óta először nem kellett külső párt támogatását megnyerni a parlamenti többséghez.¹ Annak ellenére, hogy a Modi-kormányzat a 2014-ben tett ígéreteinek egy jelentős hányadát nem tartotta be, 2019-ben újra megnyerte a választást, és immáron a második ötéves kormányfői ciklust kezdhette el.

Egyes elemzők szerint Modi látványos változást hozott India külpolitikájában (Modi-doktrína), mások viszont úgy vélik, hogy hangsúly- és stílusváltással ugyan, de tovább folytatta a korábbi időszak stratégiáját (Pant, 2019, 7. o.). A jelen sorok szerzője az utóbbi nézetet ért egyet, ugyanis az indiai stratégiai gondolkodók már a hidegháborút követő években a nagyhatalmiság/globális szerep irányába pozicionálták a dél-ázsiai államot. Az indiai külpolitikában – miként a nemzetközi politikaelméletben is – kétféle megközelítés uralkodik a nagyhatalmiság meghatározásával, attribútumaival kapcsolatban (Mukherjee, 2019, 29. o.).

Az első a képességekre helyezi a hangsúlyt, vagyis a nagyhatalmi státus elérésének az egyik kulcsát a gazdasági fejlődésben keresi. Ezek szerint Indiát a függetlenség kivívásakor az alulfejlett gazdasága következtében még nem lehetett meghatározó világpolitikai szereplőnek tekinteni. Így az indiainak a nyugati gazdasághoz való gyors felzárkóztatására volt és van szüksége, amely gazdasági liberalizációs intézkedéseket követel. Modi külpolitikai stratégiájában elsődleges szerepe van a gazdasági fejlesztés koncepciójának, amely – többek között – a *Make in India*, a *Smart Cities*, a *Clean India*, a *Digital India*, valamint a *New Health Policy* kampányokban ölt testet. A képességmegközelítésű nagyhatalmiság-koncepció másik sarokköve a modern haderőfejlesztés, amely már az 1990-es években kezdetét vette. A katonai modernizációnak azonban előfeltétele az anyagi képességek – vagyis

¹ Egy tanulmány szerint amellet, hogy a BJP-nek a saját hátszágának tartott – hindiül beszélő, löbbynire felsőbb kasztokhoz tartozó – észak-indiai csoportokon kívül sikerült másokat is bevonnia, s így egy széles körű koalíciót kiépítenie, amelynek keretében még az „érinthatetlenekhez” és a különböző törzsekhez tartozók is a hindu nacionalista politikai erőre adták a voksukat. A 2014-es választások háttéréről lásd: Chhibber és Verma, 2014.

a gazdasági reformok – megteremtése. India 1998-ban végrehajtotta a Pokhran II. nevű föld alatti nukleáris kísérletét, s a BJP-kormány azzal beváltotta a márciusi választási kampányában megfogalmazott egyik fontos ígéretét. A pakisztáni válaszkísérlettel kialakult nukleáris paritást követően a ballisztikus rakéták fejlesztésében is megnyilvánult a fegyverkezési verseny. A nukleáris fegyverkezés kérdésével kapcsolatban India – ahogy Raja Mohan fogalmazott – egy évtizedes ideológiai vitát zárt le, s nyilvánvalóvá tette, hogy reálpolitikai alapon helyet követel magának a világ nagyhatalmai között (Mohan, 2003). Az ország számára a 2000-es évek elejétől kulcsfontosságúvá vált továbbá, hogy az Indiai-óceán térségében jelentkező kínai expanziót ellensúlyozni képes tengerihaderő-fejlesztést valósítson meg.

A nagyhatalmiság másik megközelítése a befolyásolás képességével van összefüggésben, és azt helyezi a középpontba, hogy milyen mechanizmusok keretében fordítható le a hatalmiság cselekvésre, a világpolitika tematizálására (*agenda-setting*). Az indiai stratégiai körök a függetlenség kivívása óta hisznek abban, hogy a hazájuknak egyfajta civilizációs küldetése van, amelynek részeként hozzá kell járulnia – többek között – a globális kormányzás intézményének a formálódásához. A relációs elemzés a nagyhatalmiság különféle tényezőin túl azt veszi figyelembe, hogy az elért eredményeket mennyire hatékonyan sikerül átültetni konkrét cselekvésre. Az indiai diplomácia a kulisszák mögött és a multilaterális diplomácia kereteiben meglehetősen sikeres: a nukleáris fegyverekkel kapcsolatos jogi szabályozásokon túlmenően gazdasági és környezeti kérdéseken keresztül is sikeresen hallatja a hangját a világpolitikai fórumokon (Mukherjee, 2019, 30–42. o.).

Az indiai külpolitika percepciója azonban jelentősen átalakult a függetlenedés óta. Az 1947-et követő négy évtizedet az ún. *nehruviánus alapelvek* dominálták, azaz „a liberális internacionalizmus és az erős állam ideájának a kombinációja, beleértve a »gazdaság irányító« szférájának a dominanciáját” (Cohen, 2013, 53. o.). A Dzsaváharlál Nehru által lefektetett külpolitika egyik meghatározó alapelve az el nem kötelezettség eszméje, amely India történelméből fakad, és messze túlmutat a hidegháborús el nem kötelezettek mozgalmán (Mohan,

2013a, 27–28. o.). Az 1962-es indiai–kínai háborút követően az első-sorban morális megfontolásokra épült külpolitikát egy militánsabb korszak (a militáns nehruviánizmus érája) váltotta fel, amely azonban nem fordult szembe az alapító atyák felfogásával (Cohen, 2013, 56. o.). A nehru tradíciók mellett természetesen szükséges megemlíteni Mahátma Gandhi szerepét is, aki – elsősorban patriotaként, a függetlenség kivívásában folytatott harcban betöltött szerepe miatt – a valamennyi politikai szereplő által elfogadott hagyomány megtestesítője, még akkor is, ha a jelenleg hatalmon lévő elit – a hindu nacionalisták – nem is értnek egyet az egykori spirituális vezető számos politikai lépésével. Modi 2014-ben, a Tiszta India (*Swachh Bharat Abhiyan*) kampány meghirdetésekor az alábbi gondolatokat fogalmazta meg: „A tiszta India lenne a legjobb megemlékezés Mahátma Gandhi születésének 150. évfordulójára 2019-ben” (Modi, 2014).

Az 1990-es években India a formálódó új világregend keretei között sem fordított hátat az el nem kötelezettség alapelveinek, miközben maga a mozgalom veszített a jelentőségéből. Egyes szakértők szerint az el nem kötelezettség (*non-alignment*) az országot ért kihívások és lehetőségek következtében újraalköteleződéssé (*re-alignment*) alakult át (Mohan, 2013a, 41. o.). Az el nem kötelezettség hidegháborús eszméje a klasszikus értelemben vett külpolitikai egyensúlyozás (*balancing*), s. jelentős mértékben meghatározta az ideológia. Az indiai külpolitika történetében a legjelentősebb átalakulásnak az tekinthető, ahogy az „anti-imperializmusként értelmezett el nem kötelezettségtől” „egyensúlyozásként [eljutott] a stratégiai autonómiáig” (Mukherjee, 2019, 38. o.). Ez utóbbi alapján a dél-ázsiai ország „normális” realpolitikai aktorként a saját nemzeti érdekeivel helyet követel magának a világ globális szereplői között. A stratégiai autonómia értelmében jó kapcsolatokat próbál ápolni velük – azonban kellő távolságtartással.

Az indiai stratégiai körök az 1990-es években két alternatív, ugyanakkor bizonyos szempontból egymást kiegészítő szövetségi rendszerben, perspektívában gondolkoztak. Az egyik irányvonal képviselői – köztük a BJP politikusai is – azt vallották, hogy miután a világnak érdeke fűződik India globális felemelkedéséhez, a nehru

szkepticizmussal való szembefordulás, azaz az Egyesült Államokkal mint globális hegemónnal kialakítandó szövetség kulcsfontosságú. Az ún. liberális nemzetközi rendszer keretei között India a világ legnépesebb demokráciájaként az USA számára is megfelelő partnernek bizonyult a „békésen felemelkedő”, ugyanakkor autoritárius Kínával szemben. Az indiai stratégiai körök lényegében maguk hangoztatták a multipoláris, „policentrikus” világnépnek a gondolatát, amelyet az újdelhi elit a liberális nemzetközi rendszer keretei között képzelt el – ismét Kínával szemben (Kanwal, 2016).

A másik narratíva Washington szerepével szemben bizalmatlan, a liberális nemzetközi rendszer erodálódását vizionálja, s Indiát az Oroszországgal és Kínával kialakítandó szövetség felé sodorja. Ennek keretében Újdelhi Pekingre nem vetélytársként, hanem a modernizáció mintájaként tekint, amely bizonyítja, hogy ha egy fejlődő állam gyors gazdasági növekedést fut be, rövid időn belül meghatározó globális szereplővé válhat.

A két, látszólag eltérő perspektívát az elsősorban a Manmohan Szingh vezette kormány külpolitikai szlogenjeként emlegetett stratégiai autonómia koncepciója köti össze. Annak értelmében ugyanis az indiai külpolitikának érdeke az Egyesült Államokkal való stratégiai kapcsolatok kialakítása, ugyanakkor megmarad Új-Delhi függetlensége is (Mohan, 2013b). Indiának csak korlátozott kapcsolatok kiépítését teszi lehetővé a partnereivel, és folyamatos egyensúlyozásra, fedezésre (*hedging*), ellensúlyozásra kényszeríti a döntéshozókat.

Frank O'Donnell és Mihaela Papa szerint az indiai külpolitikának négy meghatározó iránya bontakozik ki a függetlenség kivívása óta eltelt évtizedekben:

1. az el nem kötelezettség, amelynek értelmében India a hidegháborús amerikai–szovjet rivalizálástól való távolmaradást hirdette a külpolitikájában;
2. a stratégiai autonómia, amely alkalmas arra, hogy az ország artikulálja a nemzeti érdekeit, mégpedig a függetlensége mindenkor fenntartásával;

3. az „el nem kötelezettség 2.0”, amely a 2010-es években jelent meg az indiai stratégiai körökben, és a formálódó amerikai–kínai bipoláris rendszer keretében értelmezi újra az ország szerepét: egyenlő távolság tartása mind az Egyesült Államoktól, mind Kínától;
4. az ún. *multi-alignment* (több irányú elköteleződés, szövetségkötés) elmélete szerint Indiának egyidejűleg több irányba kell politikai, gazdasági és katonai jellegű partnerségeket kiépítenie (O'Donnell és Papa, 2021, 804–806. o.).

A szerzőpáros ez utóbbit tartja a Modi-kormányzat legfőbb külpolitikai alapelveének, amely a stratégiai autonómia koncepciójának a továbbgondolásán nyugszik.

Raja C. Mohan szerint pedig Újdelhi külpolitikája öt területen alakult át az 1980-as évek közepe óta, reagálva a belső kihívásokra és a nemzetközi rendszer transzformálódására:

1. a független lét során az Indiai Nemzeti Kongresszus nagyjai – a Nehru–Gandhi-dinasztia – egy szocialista társadalom és gazdaság vízióját kínálták, az 1990-es években azonban a kapitalista gazdaság és társadalom kiépítésének nemzeti konszenzusa szellemében elindultak a gazdasági reformok;
2. a külpolitika szerves részeként markánsan megfogalmazódott a külgazdasági stratégia, amelynek háttérében az a felismerés áll, hogy a nagyhatalmi szerep eléréséhez elengedhetetlen a nyitás és a külföldi működő tőke importja;
3. a külpolitika részeként az ország a hidegháborús évtizedek alatt a harmadik világ vezetőjeként definiálta a saját szerepét, majd azt az 1990-es években a nemzeti érdekek képviselője váltotta fel;
4. az indiai külpolitika a liberális nemzetközi rendszer egyik meghatározó tagjaként annak értékeit propagálja, míg korábban, amikor a harmadik világ állt a központjában, számos alkalommal a nyugati fejlődéssel szembeni nézeteket fogalmazott meg;

5. a külpolitika az idealizmusból pragmatikus irányba tolódott el (Mohan, 2003, xviii–xxii. o.).

***Hindutva* az indiai külpolitikában**

Narendra Modi külpolitikáját a továbbfejlesztett stratégiai autonómia koncepciója határozza meg: az ún. *multi-alignment* értelmében India több irányú partnerségre törekszik, amelynek folyamányaként nem egy esetben egymással ellentmondó vagy egymást átfedő szövetségi rendszerek keretében találja magát. A külpolitikába Modi ebben az értelemben nem hozott törést, hanem tovább folytatja azt az irányvonalat, amelyet az előző kormány lefektetett. A Modi-kormány tudatosan, asszertív külpolitikát folytatva képviselte és képviseli az ország nemzeti érdekeit a különféle fórumokon és konfliktusokban.

Az indiai külpolitikai narratívában azonban 2014 óta markánsan megjelennek a hindu nacionalizmus szlogenjei. A hindu nacionalista ideológia (*Hindutva*) az 1980-as évektől növekvő társadalmi támogatottsággal bír, elsősorban a hindiül beszélő észak-indiai magasabb kasztok tagjai körében. A markáns társadalomfelfogása részeként alapvetően támadja az 1950-ben elfogadott alkotmányban rögzített, a vallások egyenrangúságát hirdető szekularizmus elvét. A társadalom és a politikai rendszer hinduizációja a hindu nacionalizmus visszatérő szlogenje (Jaffrelot, 2008). Az ideológia legfőbb szervezetei: az 1925-ben alapított, militarista Nemzeti Önkéntesek Szövetsége (*Rasthriya Swayamsewak Sangh*, RSS), az 1964-ben létrehozott Hinduk Világszövetsége (*Vishva Hindu Parishad*, VHP), valamint a jelenleg kormányzó politikai párt, a BJP.

A *Hindutva* nem rendelkezik egy egységes külpolitikai irányvonalal, hanem egy komplex eszmerendszernek tekinthető. Modi a beszédeiben többször utalt a külpolitikája öt elvére (*panchamrit*), amelyek a következők: méltóság, párbeszéd, közös jólét, regionális és globális biztonság, valamint a kulturális-civilizációs kapcsolatok szerepe (Basrur, 2017, II. o.). A hindu nacionalizmus világméskében is rendszeresen visszatérő elem az indiai civilizáció nagyságának, egyfajta

nemzeti büszkeségnek a felmagasztalása, valamint a kolonializmustól való elhatárolódás (Cohen, 2013, 64–68. o.) és India független fejlődésének a hangoztatása. Ahogy Aparna Pande, az elismert India-szakértő fogalmazott: „Mert India más, mint a többi [ország], így nem válik olyan vezető állammá, mint a gyarmatosító hatalmak vagy a hidegháborús szuperhatalmak; India a sajátos történelme és civilizációs tapasztalata miatt [ezután is] különbözni fog [tőlük]” (Pande, 2017, 165. o.). Az indiai különlegesség- és küldetéstudat nagymértékben rányomja a bélyegét Modi megnyilatkozásaira és általában az indiai külpolitikai vízióra.

India történelme során – Kínához hasonlóan – filozófusok sora írt a kívánatos állami berendezkedés és a jó állami vezetők kérdéséről. Egyes elemzők Modi külpolitikájának a gyökereit egyenesen a Maurja Birodalom egyik udvari filozófusának, az i. e. 3–4. század fordulóján alkotó Kautilja (vagy más néven: Csánakja) *Artha-sásztra* [A királyi haszon kézikönyve] című munkájára vezetik vissza (magyarul lásd: Chanakya Pandit, 2015). Kautilja világképe a Maurja Birodalom előtti korszakból eredeteztethető, amikor is az indiai szubkontinens politikai viszonyait az egymással háborúban álló fejedelemségek képe jellemezte. Az ókori szerző mai szavakkal élve realistának vagy ultrarealistának tekinthető, és az állam szuverenitásának a kérdését állította a vizsgálódása fókuszába, az államok közötti kapcsolatokat pedig koncentrikus körök formájában mutatja be: a legbelső alkotó baráti államoktól kezdve a külső körön elhelyezkedő ellenséges államokig. Az *Artha-sásztra* szerint bizonyos feltételek fennállása esetén az uralkodónak expanzionista stratégiát kell folytatnia – ez az ún. *Radzsamandala elmélet* (Misra, 2016) az, ami a munkája középpontjában állt. A munkásságának az indiai külpolitikára gyakorolt közvetlen hatása azonban kevésbé bizonyítható.

A legtöbb szakértő úgy véli, az indiai külpolitika nem szakított a Szingh által fémjelzett előző miniszterelnöki ciklus főbb irányvonalaival, inkább csak új stíuselemek jelentek meg a retorikában, ami inkább Modi karizmatikus személyiségéből és populista politikájából adódik (Basrur, 2017, 7. o.). A hindu nacionalizmus bel- és külpolitikájának a

visszatérő motívuma az iszlamofóbia kérdése. Nagy politikai vihart kavartak 2022 nyarán Nupur Sarmának, a BJP akkori – időközben menesztett – szövivőjének a Mohamed prófétára és harmadik feleségére, Aisára tett megjegyzései. Egyes vélemények szerint az utóbbi években felerősödött gyűlöletbeszéd a *non-* vagy *multialignmentre* épülő külpolitikának jelentős mértékben árt(ott) (Sen, 2022). Sarma miatt ugyanis a muszlim többségű közel-keleti államok sora kéréste be az indiai nagykövetet, ráadásul bizonyos értelemben lerombolta azt a küldetéstudatképet is, amelyet Újdelhi magáról felépített. Nyilvánvalóan a különféle iszlámellenes megnyilvánulások elsősorban belső politikai használatra történnek, azonban a globalizált világban elkerülhetetlenek a külső következményeik is. Nem beszélve arról, hogy Modi világképében nagymértékben összekapcsolódik a külpolitika és a gazdasági fejlődés elmélete. A hasonló kijelentések pedig akár rúpiában is mérhető gazdasági károkat okozhatnak India számára. Modi és pártja azonban hivatalosan elhatárolódott – többek között – Nupur Sarmától is.

India nemzetközi megítélése és külpolitikai mozgásterére szempontjából ugyancsak jelentős kihívást jelentett a kasmíri autonómiának a hindu nacionalisták által már régóta követelt megvonása. A Modi-kormányzat 2019 augusztusában vonta vissza az alkotmány 370. cikkelyét, amely India legészakibb szövetségi területe, Dzsammu és Kasmír számára különleges jogokat – pl. önálló törvényhozást, a had- és a pénzügyek, valamint a védelmi kérdések kivételével autonómiát – biztosított. A szabályozás értelmében a területen – a muszlim többség megőrzése érdekében – Dzsammu és Kasmíron kívüli lakos nem vásárolhatott földet, s ezt a BJP a hindukkal szembeni diszkriminatív szabályozásnak tartotta. A függetlenség elnyerésekor és az első indiai–pakisztáni háborút követően az országot irányító INC politikusai szerint a muszlim többség fenntartása az indiai demokrácia garanciája. A nemzetközi közvélemény ezért a 2019-es döntést úgy értékelte, hogy az országban visszalépés történt a demokratikus értékek képviselésében, amit az is erősített, hogy két szövetségi területre degradálták az indiai ellenőrzés alatt álló Kasmírt, továbbá

a hatóságok brutálisan megfélemték a zavargásokat. Az indiai ORF elemzése szerint az újdelhi diplomácia olyan szintű nehézségekkel szembesült 2019-ben, mint 1998-ban, a nukleáris kísérleteket követően, amikor az egész világ magyarázatot várt a miniszterelnöktől (Shah és Shah, 2020).

2019-ben egy másik, külpolitikai következményekkel járó, bár belpolitikainak szánt esemény is történt: a BJP által sokszor támogatott állampolgársági törvény módosítása váltott ki heves nemzetközi visszhangot – éppen a Donald Trump 2020. februári indiai látogatása körüli napokban. A BJP régóta szeretné elérni a nemzeti anyakönyvezés rendszerének a reformját, ugyanis az több millió emberről téves vagy hiányos információkat tartalmaz. A módosítás értelmében indiai állampolgárokká válhatnak azok a hindu, buddhista, szikh, keresztény, párszi vagy dzsain menekültek, akik 2014. december 31-e előtt érkeztek Banglades, Pakisztán vagy Afganisztán területéről. A törvény elfogadásával szemben indiai muszlimok tízezrei tüntettek: arra akarták felhívni a figyelmet, hogy a hittársaiknak a listából való kihagyása miatt az indiai multikulturális berendezkedés és a szekularizmus válságba került.

A következő részekben a *multialignmentre* épülő indiai külpolitika főbb relációit kívánom bemutatni.

A „*Neighborhood First*” elve

A Narendra Modi nevével fémjelvezhető külpolitikai stratégia egyik eleme a „*Neighborhood First*” elve, amelynek értelmében a tágabban értelmezett régió államaival való politikai, gazdasági kapcsolatok erősítésére van szükség. Diplomáciai körökben is meglepetést keltett, amikor Modi a miniszterelnöki beiktatására meghívta a szomszédos országok állam- és kormányfőit. Ennek azért is volt óriási jelentősége, mert az Övezet és Út Kezdeményezés (*Belt and Road Initiative*, BRI) révén a Kínai Népköztársaság – az indiai stratégiai percepciók szerint – körbekerítette az országot. Az ún. szomszédspolitikai szerepét az is felerősítette, hogy a hindu nacionalista politikusoktól egy asszertívabb

politikát vártak a Pakisztánnal kapcsolatos diplomáciai lépéseket illetően. Bár India szomszédságpolitikája Modi első és második ciklusa alatt sem tekinthető eredménytelennek, ugyanakkor szinte valamennyi állammal feszültségekkel teli, ambivalens viszonyt ápol, mint ahogy azt az alábbiakban látni fogjuk.

Narendra Modi a *Neighborhood First* politikája részeként különös figyelmet fordított a régió olyan multilaterális együttműködéseire, szövetségeire, mint az 1985-ben alapított Dél-ázsiai Regionális Együttműködési Szövetség (*South Asian Association for Regional Cooperation*, SAARC), a Bengáli-öböl Kezdeményezés a Többszektorális Műszaki és Gazdasági Együttműködésért (*Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation*, BIMSTEC), továbbá az 1997-ben útnak indított és 23 tagot számláló Indiai-óceáni Peremállamok Szövetsége (*Indian Ocean Rim Association*, IORA). Egyes elemzők egyenesen Modi-doktrínaként nevezik azt a külpolitikai irányvonalat, amely India közvetlen és tágabb szomszédságában, valamint az Indiai-óceán területén aktív politikai és gazdasági kapcsolatok kiépítését, illetve megerősítését tűzte ki célul (Kaura és Rani, 2020, 11. o.). Visszaulva a tanulmány bevezető gondolataira, felvetődik a kérdés, hogy ha és amennyiben a Modi-doktrína létezik, az vajon egy, az addigiaktól eltérő, új külpolitikai korszakot jelöl-e, vagy inkább pusztán hangsúlyeltolódást tapasztalunk. Sumit Ganguly a cikkében egyértelműen az előbbire utal: „Azon politikai változások, amelyeket a Modi-kormányzat kezdeményezett, nem pusztán kozmetikai újítások, [mert] sok szempontból tartalmi politikai irányváltást reprezentálnak” (Ganguly, 2017, 136. o.).

Talán valamennyi elemzőt a Pakisztánnal kapcsolatos India-politika foglalkoztatta a leginkább. Azt pedig Modi miniszterelnökségének első, 2014 és 2019 közötti ciklusa alatt a hullámváz jellemezte. 2014-ben Naváz Saríf pakisztáni miniszterelnök – a hadsereg kritikája ellenére – elutazott Modi beiktatási ceremóniájára, ami egy új, az együttműködésre épülő korszak kezdetének tűnt. A két ország kapcsolatrendszerében azonban abból a szempontból nem igazán változott meg, hogy a pozitív tárgyalásokat továbbra is hol merénylet, hol

olyan diplomáciai esemény szakította félbe, amely Újdelhi rosszallását váltotta ki. Ilyen volt például, hogy 2014-ben a pakisztáni nagykövetet az indiai diplomácia figyelmeztetése dacára találkozott az indiai kasmíri szeparatistákkal, s ezért a Modi-kormányzat lemondta a két állam külügyminiszterének a tervezett találkozóját. 2016 januárjában viszont, amikor a Mohamed Hadserege (*Dzsais-i Muhammed*, JEM) nevű, pakisztáni bázisú terrorista szervezet merényletet követett el a patankoti indiai légibázis ellen, Modi még a párbeszéd fenntartása mellett érvelt. 2016 szeptemberében azonban egy újabb, Kasmír területén végrehajtott terrortámadás 19 indiai katonával végzett, amelyre a Modi-kormány „az elkövetők feltételezett bázisai elleni sebészi pontosságú légitámadásokkal válaszolt” (Kaura, 2020, 279. o.). A szintén kasmíri Uriban történt merényletet követően pedig India bojkottálta az SAARC ülését, és diplomáciailag fokozatosan marginalizálni próbálta Pakisztánt.

Modi első ciklusának végén, 2019 februárjában – az újválasztási kampány kellős közepén – a JEM újabb merényletet hajtott végre Kasmírban, a Pulvama városában állomásozó indiai tartalékos rendőri erők ellen. A támadásban több mint 40 rendőr vesztette életét. Modi számára ez egyrésztől lehetőséget, másrésztől pedig kihívást jelentett. A 2014–2019-es kormányzati ciklusban ugyanis Modi programjának hangzatos elemei – különösen a gazdasági modernizáció – többnyire csak ígérek maradtak. A külső fenyegetettség viszont segített elterelni a figyelmet a választási kampány kínosabb, gazdasági-szociális jellegű kérdéseiről. De a pulvamai incidens azért is váltott ki erőteljesebb katonai választ India részéről, mert a BJP a 2008-as mumbai merényletek után éppen azzal vádolta a Szingh-kormányt, hogy az nem a kellő erősséggel lépett fel Pakisztánnal szemben az országot érő egzisztenciális fenyegetést követően. India ezért 2019. február 26-án légitámadásokat mért a feltételezett terrorista kiképző bázis, Balakot városa körül, amely a Pakisztán által ellenőrzött Kasmír területén kívül, Pakisztán szívében található. A két állam között a Banglades függetlensége kapcsán kirobbant 1971-es harmadik indiai-pakisztáni háború óta nem alakult ki olyan fegyveres konfliktus, amely Kasmír

területén kívül zajlott. Másnap a pakisztáni légierő lelőtt egy indiai vadászgépet, de a pilótáját elfogták, és napokkal később épségben átadták Indiának. Mindez azt mutatja, hogy Pakisztán kevésbé volt érdekelt a konfliktus eszkalálásában (Kaura, 2020).

India szempontjából azonban a kínai–pakisztáni gazdasági folyosó (*China Pakistan Economic Corridor*, CPEC) égisze alatt Pakisztánban tapasztalható kínai jelenlét okozza az igazi feszültséget. A BRI részeként a projekt indítása óta eltelt lassan egy évtized alatt megvalósuló ottani infrastrukturális fejlesztések kiterjedtek a Pakisztán ellenőrzése alatt álló Kasmír területére is. A 2020-ban megkezdett ún. Diamer-Bhasa-gát a Gilgit–Baltisztán tartomány (a pakisztáni Kasmír) területén létesül, 8 milliárd dolláros kínai hitel segítségével, és várhatóan 2028-ra készül el. Emellett két másik vízi erőmű projektje is kibontakozóban van az Indus folyó kasmíri szakaszán. India szerint a terület végső státusának megváltoztatása ellentétes a két állam közötti megállapodásokkal.

A Modi-kormányzatnak nemcsak Pakisztánnal, hanem – többek között – a Haszína sejk vezette Bangladesdel is feszült volt a viszonya az elmúlt időszakban, ugyanakkor célként tűzte ki a partnerségi kapcsolatokat, különösen a növekvő kínai befolyás háttérbe szorítása érdekében. India folyói közül ötvennégy Banglades területén ered, így a két állam között a migráció- és menekültügyi problémák mellett a főbb konfliktusforrás a vízmegosztáshoz kapcsolódik (Bhattacharjee, 2020). Modi először 2015-ben látogatott Bangladesbe, amit Haszína sejk indiai utazása 2017-ben követett (Chakravarty, 2021, 108–109. o.). 2022 szeptemberében pedig Haszína sejk újabb látogatásán pedig megemlékeztek a diplomáciai kapcsolatok felvételének 50. évfordulójáról, és számos, főként a konnektivitással, az energiával és a vízmegosztással kapcsolatos megállapodást írtak alá. Az indiai–bangladesi bilaterális kapcsolatok a Modi-kormányzat és az általa hirdetett szomszédsgápolitika egyik sikertörténeteként értékelhető (Chaudhury és Sen, 2022).

Miután az indiai–pakisztáni kapcsolatok 2019-ben, a pulvamai eseményeket, valamint a kasmíri autonómia megvonását, illetve az

állampolgársági törvényt követően kifejezetten megromlottak, Modi az SAARC helyett a BIMSTEC-ben látta a szomszédságpolitika fő pillérét. Mindezt az is elősegítette, hogy ez utóbbi együttműködésnek Pakisztán nem tagja. A politikai irányváltást jól jellemzi, hogy Modi 2019-ben már nem az SAARC, hanem a BIMSTEC állam- és kormányfőit hívta meg a második terminusának beiktatási ceremóniájára.

Az indiai nagyhatalmi törekvések részeként már az 1990-es évek végén megfogalmazódott az ún. *kiterjesztett szomszédság* koncepciója, amely egy koncentrikus kör mentén található olyan, a dél-ázsiai térségen túli államokra, régiókra terjed ki, amelyek geostratégiai szempontból kiemelkedő fontosságúak. A koncepció különösen négy területen jelentős India számára: kereskedelmi, energetikai, biztonsági és katonai aspektusból. A kiterjesztett biztonság magában foglalja a Dél-kínai-tengertől egészen a Szuezi-csatornáig terjedő területet (Scott, 2013, 355. o.).

A kiterjesztett szomszédság koncepciójának fontos akciótervei a *Connect Central Asia* program, az ún. *Act East Policy*, valamint a tágabb Közel-Kelet irányába tett kezdeményezések. Aktív Közép-Ázsia-politikája egyik fokmérője, hogy 2015-ben Modi mind az öt köztársaságot felkereste. A két térség közötti kapcsolatok a 2012-es biskeki csúcstalálkozó óta váltak szorosabbá. India számára kulcsfontosságú térségről van szó, amely kapcsán többek között a terrorizmusellenes fellépés, a kereskedelmi kapcsolatok, a védelmi együttműködés, illetve az utóbbi években – a Covid hatására – az egészségügyi kooperáció is kiemelhető. 2022-ben India szervezésében valósult meg az első India-Közép-Ázsia-csúcstalálkozó, amelyen az 5+1 állam- és kormányfője vett részt. Modi az egyeztetésen többek között az interkonnectivitás ügyét emelte ki, valamint a valamennyi állam számára relevanciával bíró Afganisztán kérdését (Bhattacharya, 2022).

Az *Act East Policy*-t a Narasimha Rao vezette kormánynak az 1990-es évekbeli *Look East* politikájának egy magasabb minőségi szinten való reaktivizálásaként hirdette meg a Modi-kormányzat, és elsősorban az ASEAN-országokkal való gazdasági és politikai kapcsolatokat

takarja. Egy nemrégiben megjelent tanulmány szerint Indiának a dél-kelet-ázsiai államokkal folytatott kereskedelme eltörpül Kínáéhoz, Japánéhoz vagy Dél-Koreáéhoz képest, azonban markánsan megjelenik az ország tengeri stratégiájában, amely egészen a Malaka-szorosig terjeszti ki India érdeklődését és érintettségét. Az ASEAN mellett azonban meghatározóak számára az olyan újabb típusú multilaterális együttműködések, mint az AUKUS (Ausztrália, Nagy-Britannia, USA), illetve az Ausztrália, Japán, India és az USA alkotta négyoldalú biztonsági párbeszéd, a *Quad (Quadrilateral Security Dialogue)* (Bajpae, 2022).

A tágabb Közel-Kelet államai közül Irán jelentősége emelkedik ki, amely az India által tervezett interkonnectivitási projektek, s nem utolsósorban a kínai BRI metszéspontjában található (N. Rózsa, 2021). A tervbe vett nemzetközi észak-déli közlekedési folyosó (*International North-South Transport Corridor*, INTSC) megvalósításához kulcsfontosságú Irán, s ez ügyben India – a csábahári kikötő fejlesztési munkálatainak a finanszírozásáról – 2016-ban kötött megállapodást a perzsa állammal. Ez az együttműködés azonban – különösen Trump elnöknek a nukleáris megállapodással kapcsolatos döntése következtében – Újdelhit újabb dilemma elé állította. Míg Kína 25 évre szóló bilaterális megállapodást kötött Iránnal – többek között a vasútvonalak fejlesztésére –, addig India a kikötő üzemeltetését vette át (2018 óta), amely az afganisztáni események miatt nem utolsósorban a geopolitikai fekvése miatt bír nagy jelentőséggel. Összességében azonban az indiai-iráni kapcsolatokra a Trump által meghirdetett „maximális nyomás” politikája negatív hatással volt.

India 2022-ben átfogó gazdasági partnerségi megállapodást kötött az Egyesült Arab Emírségekkel, amelyet egyesek a közel-keleti *Quad*ként (vagy *Quad 2.0*-ként), mások pedig egy új regionális együttműködés – az I2U2 (India, Izrael, az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Arab Emírségek) – kezdeteként azonosítanak. Miközben a megállapodás elsősorban a kétoldalú gazdasági kapcsolatok gyors elmélyítését vizionálja, az politikai és katonai szempontból is kiemelkedő jelentőségű. Közel-keleti nézőpontból India a térségnek – az

Egyesült Államok, az Európai Unió, Kína és Oroszország után – az ötödik külső szereplőjévé vált. A Quad 2.0-nak a 2018-ban Izrael és négy arab állam között megkötött ún. Ábrahám-megállapodások, továbbá a Trump-adminisztráció alatt elmélyült és kibővült amerikai–indiai kapcsolatok adták az alapját (Siddiq, 2021).

Az amerikai–indiai stratégiai partnerség

Az Egyesült Államok és India hidegháborús kapcsolatait leginkább az ambivalens jelző írja le. India az el nem kötelezettek 1961-ben, Belgrádban útjára indított mozgalmának az egyik alapítója volt, majd 1971-ben, a harmadik indiai–pakisztáni háború kirobbanásának előestéjén, 20 évre szóló kétoldalú megállapodást kötött a Szovjetunióval. Az 1970-es években az amerikai–kínai viszony normalizálódott, ennek következtében India elszigeteltnek érezte magát, ami egy újabb fontos oka volt annak, hogy Washington és Újdelhi kapcsolatában feszültségek mutatkoztak. Az 1990-es évek sem hozták meg a kívánt áttörést, annak ellenére, hogy India valamennyi amerikai stratégiai dokumentumban Kína lehetséges ellensúlyaként szerepelt. Az 1990-es évek közepének indiai nukleáris ambíciói a Clinton-kormányzat részéről diplomáciai nyomásgyakorlást váltottak ki. 1998 májusában a nukleáris kísérletei mégis meglepték a nemzetközi közösséget, az Egyesült Államok – többek között – szankciókkal válaszolt, amely visszafogta az ázsiai állam gazdasági liberalizációs intézkedései nyomán felgyorsult gazdasági növekedést. Habár Bill Clinton az Indiát érintő új politikája részeként a nonprolifерáció kérdésében kritikus volt, ugyanakkor a többi területen mélyíteni igyekezett a kapcsolatokat. Mindezzel azonban túl sok sikert nem ért el (Tellis, 2013).

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás újrarajzolta Dél-Ázsia geopolitikai erőviszonyait, ugyanis India és Pakisztán is csatlakozott a Bush-kormányzat által meghirdetett terrorizmusellenes háborúhoz. Washington számára azonban e rövid távú, az afganisztáni beavatkozás kapcsán kialakult dilemma mellett is egyértelmű volt az indiai szövetség fontossága.

George W. Bush elnök második ciklusától napjainkra az amerikai–indiai kapcsolatok „az elhidegüléstől a stratégiai partnerségig” fejlődtek (Ladwig és Mukherjee, 2019, 5. o.). A Bush-adminisztráció felismerte, hogy az indiai tengeri haderő fejlesztése, valamint az Indiai-óceán térségének a stratégiai felértékelődése egybevág a washingtoni tervekkel, továbbá a két állam hasonló (demokratikus) értékeket képvisel a nemzetközi kapcsolatokban. A Fehér Ház világossá tette, hogy érdeke fűződik Újdelhi globális hatalmi ambícióinak a támogatásához.

A két állam kapcsolatának a legfőbb akadályát továbbra is India nukleáris programja jelentette. 2005-ben az Egyesült Államok és India közös nyilatkozata megteremtette a mélyebb együttműködés alapját, amelynek keretében a Szingh-kormány vállalta, hogy különválasztja a civil és a katonai célú nukleáris programot, és a további kooperáció részleteinek a kidolgozására egy közös bizottságot állítanak fel. Bush elnök a 2006 márciusában tett indiai útján írta alá Manmohan Szingh miniszterelnökkel az ún. 123-as egyezményt vagy közkeletű nevén az amerikai–indiai nukleáris megállapodást. A dokumentum értelmében az Egyesült Államok széles körű együttműködés keretében támogatja az indiai civil nukleáris program megvalósítását, ugyanakkor India vállalja, hogy az ilyen jellegű létesítményeit nemzetközi ellenőrzés alá veti. A megállapodást jelentős bírálatok érték – főként Kína részéről –, mivel az érintetlenül hagyta a katonai célú programot. Egyes vélemények egészen odáig mentek, hogy az Egyesült Államok szétrombolja az általa szorgalmazott nonproliferációs rezsimit (Weiss, 2007).

Miközben a 2003-as iraki beavatkozás egyik fő indoka a feltételezett tömegpusztítófegyver-program volt, míg India 1998-ban nyíltan szembement az amerikai célokkal, és nem kellett szembenéznie olyan mértékű retorzióval, mint a közel-keleti államnak. A bírálatokra így alapvetően két válasz adható: egyrészt retorikai szempontból Bush számára kiemelten fontos volt a közös értékekre, a demokráciára és ebből adódóan a bizalom meglétére való utalás; másrészt pedig kulcsfontosságú szerepet töltött be Washington azon érdeke, hogy támogassa India globális szereplővé válását.

A Barack Obama vezette adminisztráció által 2012-ben meghirdetett Ázsia felé való fordulás (*pivot to Asia*) és az ún. *rebalancing* stratégiája még közelebb hozta egymáshoz az Egyesült Államokat és Indiát (Burgess, 2015). Jan Hornat, aki a realista iskolának a fenyegetések egyensúlyára (*balance of threats theory*) vonatkozó koncepciója szerint közelíti meg a két állam kapcsolatait, arra a következtetésre jut, hogy az indiai stratégiai körök felismerték, hogy a saját nemzeti érdekeik szempontjából Peking nagyobb kihívást jelent, mint Washington. Ebből következik, hogy India a nyugati világ azon szövetségesei közé tartozik, amelyeknek érdekükben áll a liberális nemzetközi rendszer és az annak szabályaira épülő világrend, vagyis a *status quo* fenntartása (Hornat, 2021, 2. o.). Talán mindez azzal a percepcióval is kiegészíthető, hogy az indiai stratégiák hisznek annak a lehetőségében, hogy a liberális nemzetközi rendszer ebben a formájában fenntartható, és abban az Egyesült Államok hegemon szerepet tölt be.

Az Amerikai Egyesült Államok és India kapcsolatában Donald Trump elnök hozta meg a valódi áttörést, aki Modi miniszterelnökkel szorosabbra fűzte a kapcsolatait. Washington nézőpontjából India és a hozzá hasonló szövetségesek az *„America first”*-elv alapján is fontosak a közös tehervállalás (*burden sharing*) érdekében (Brandon, 2019). Az USA az ún. *offshore balancing* politikája szerint egy olyan szövetségi rendszer kialakításában – egyes vélemények szerint az ún. ázsiai NATO létrehozásában – érdekelt, amelynek a tagjai az amerikai érdekeket is képviselik – a jelen esetben Kína ellensúlyozásával. Ázsiában India mellett a legfőbb partnereként Dél-Korea és Japán emelhető ki, illetve néhány délkelet-ázsiai ország (pl. Vietnám) mint a kínai expanzió féken tartói. A 2004-es cunamit követően, a katasztrófavédelem összehangolása végett 2007-ben indított *Quad* kimondottan ennek a célnak felel meg.

Az Egyesült Államok és India stratégiai víziója a szabad és nyitott indopacifikus térség (*free and open Indo-Pacific*, FOIP) kapcsán ugyancsak megegyezik. A Trump-adminisztráció által indított – a BRI expanziójának ellensúlyozására hivatott – FOIP összecseng a Modi által meghirdetett *Act East Policy*-vel. 2015-ben Washington és Újdelhi

egy közös stratégiai víziót (*U.S.–India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region*) fogalmazott meg, amelyben a mindkét fél által elfogadott értékeken túlmenően az interkonnectivitás, valamint a Dél-kínai-tengeren való szabad hajózás kérdéskörét hangsúlyozták. Ez utóbbi egyértelmű üzenet volt Kína számára. A Fehér Ház tetszését váltotta ki az is, hogy a Modi-kormányzat több ízben (pl. Doklám, 2017) is „beleállt” a kínai expanzió megállításába (Madan, 2019), ami ismét az eredeti kérdéshez vezet vissza, nevezetesen ahhoz, hogy a Modi-kormányzat folytonosságot vagy merőben újat jelent-e az indiai külpolitikában. Az említett 2017-es indiai–kínai határkonfliktus következtében India felismerte a Quadban rejlő stratégiai lehetőséget, és azt még abban az évben újra életre hívta. Ugyanakkor a Quaddal, akárcsak más formációkkal, a stratégiai autonómiára vonatkozó, az előzőekben ismertetett koncepciója következtében fenntartásai voltak.

Kérdéses azonban, hogy Washington számára Újdelhi valóban megbízható szövetséges-e. A Trump-adminisztráció alatt ugyanis számos olyan védelmi jellegű együttműködést alakítottak ki, amely azt bizonyítja, hogy az Egyesült Államoknak meglehetősen fontos az indiai kapcsolat. Több olyan ügyben is mentességet adott ugyanis az ázsiai ország számára, amelyek esetén más államokkal szemben komolyan fellépett. Mint ismeretes, India – miközben már jelentősen diverzifikálta a forrásait – a fegyvereinek egy jelentős részét (2021-ben 46 százalékát) még mindig Oroszországból szerzi be (SIPRI, 2022). Továbbá India mentességet kapott Csábahár kikötője kapcsán az iráni rezsimmel való együttműködés következtében kivetett ún. másodlagos szankciók alól is (Hornat, 2021, 15. o.), ami jól mutatja a dél-ázsiai állam kivételezett státusát. A mentesség azonban csak rövid ideig állt fenn.

Mélyülő ellentétek az indiai–kínai kapcsolatokban?

„*Hindi Chini Bhai-Bhai*” [Indiaiak és kínaiak barátok] – tartotta az 1950-es évek egyik meghatározó retorikai fogása. A hidegháborús dinamika azonban szembefordította egymással a két államot, ami az 1962-es indiai–kínai háborúban csúcsosodott ki. Radzsív Gandhi 1988-as kínai látogatását követően viszont megindult a normalizáció, s ennek következtében a két állam bilaterális kapcsolatát ma egyszerűre jellemzi a kooperáció és a konfrontáció. A 2013-ban Hszi Csin-ping által meghirdetett BRI egyszerre jelentett lehetőséget és kihívást Kína számára. A kezdeményezés az indiai–kínai kereskedelmi kapcsolatok bővülését hozta, az Indiába irányuló kínai külföldi működőtőke-beáramlás növekedésnek indult. 2020-ban a kétoldalú kereskedelem terén az Egyesült Államokat Kína váltotta fel a legfőbb partnerként, amiben nyilvánvalóan a pandémia is szerepet játszott (Sundaram és Chaudhary, 2021).

Külön érdemes kiemelni, hogy a kínai vállalatok a két állam különösebb pozitív közbeavatkozása nélkül is megjelentek az indiai telekommunikációs iparban és általában a szolgáltató szektorban. A kínai befektetések Indiában 2014 és 2017 között 1,6 milliárd dollárról 8 milliárdra növekedtek, a kereskedelmi forgalom 2019-ben 93 milliárd dollárra rúgott (Krishnan, 2020, 129. o.). A kínai kereskedelmi óriás, az Alibaba 2015-ben lépett be az indiai piacra, és jelentős részese-dést szerzett az ottani vállalatokban. Az Alibaba mellett a Baidu és a Tencent, tehát a kínai technológiai szektor nagy „hármasa” is meghódította az indiai piacokat (Krishnan, 2020, 126. o.).

Az indiai–kínai diplomáciai kapcsolatokban együtt van jelen az együttműködés és a rivalizálás. Az utóbbi aszimmetrikusnak tekinthető, mivel India számára az elsődleges versenytársnak Kína számít, de fordítva ez nem igaz: Pekingnek Washington jelenti a fő kihívást, Újdelhit másodlagos problémaként érzékeli (Pardesi, 2021). Indiában a 2013-ban meghirdetett BRI megerősítette a körbekerítettség percepcióját, hiszen a kelet-ázsiai ország infrastrukturálisnak nevezett beruházásai valamennyi szomszédos államban látványossá tették a kínai jelenlétet.

A fentiekben ismertetett stratégiai lépések mellett a Modi-kormányzat leginkább a határkérdésben vette fel a kesztyűt Kínával szemben. A körbekerítettség percepciója leginkább két határkonfliktus kapcsán váltotta ki Újdelhi reakcióját. Mint ismeretes, a két ország közös határa 3488 km hosszú, és valamennyi szakasza vitatott, nemzetközi jogi értelemben nem demarkált vonal. 2017-ben Szikkim tartományban, a Himalájában található Doklám nevű fennsík kapcsán bontakozott ki válság. India állítólag Bhután kérésére állította meg az Újdelhi szerint jogszerűtlen útépítést, ami 73 napig közvetlen szembenállást okozott a két állam között. 2012-ben ugyanis Bhután, India és Kína abban állapodott meg, hogy a Doklám státusában bekövetkező változást előzetesen tárgyalásos úton egyeztetik (Ratha, 2020). Egyes szakértők az 1959-es határkonfliktushoz hasonlították az eseményt, és úgy vélték, az az előszele lehet egy nagyobb válságnak. Valójában azonban egyik államnak sem fűződik érdeke ahhoz, hogy a határvi-ta közvetlen konfrontációvá alakuljon, ugyanis mindkettőjük számára a gazdasági fejlődés elsődlegessége a meghatározó alapelv. India részéről viszont fontos volt érzékeltetni, hogy minden kínai expanzióra élesen reagál.

2020-ban, három évvel a doklámi szembenállás után, az indiai és a kínai katonák a határnak egy másik részén, Ladakh tartományban csaptak össze. A kínai határvédelmi alakulatok az utóbbi években, de különösen a világméretű pandémia óta újabb és újabb, alapvetően vitatott hovatartozású területeket foglalnak el a határ mentén. Elsősorban olyan pozíciókat, ahol új út vagy valamilyen létesítmény épült (Tellis, 2020). India, ahogy arról korábban szó volt, a kasmíri autonómia 2019-es visszavonásával bizonyos értelemben feszültséget okozott a kínai kapcsolataiban. Más szerzők azonban arra utalnak, hogy a Galván folyó mentén útépítésbe kezdett, s arra a kínai hatóságok élesebben reagáltak. Mindenesetre mindkét incidens azt mutatja, hogy egyik állam sem érdekelt a határviták eszkalációjában. India azonban változtatott azon politikáján, hogy figyelmen kívül hagyja a kínai területfoglalásokat: a 2020-as határincidens következtében még Peking gazdasági térnyerésével szemben is fellépett, ugyanis mintegy 200 applikáció – köztük a TikTok – használatát betiltotta. Azóta

pedig rendszeresen eljárást indít kínai cégekkel szemben, általában biztonsági vagy jogi, adóelkerülési indokkal. 2022-ben a Huawei indiai irodájában rendszeresen vizsgálatot folytattak, ami ellen Kína folyamatosan panasszal él. Az a 2019 előtti szabadság, amely az államok beavatkozása nélkül is lehetővé tette a kínai cégeknek az indiai mobiltelefon-szektorban való megjelenését, véget ért.

A feszültségek mellett azonban a Modi-kormány és – tegyük hozzá – a kínai vezetés is elkötelezett volt a csúcspdplomáciai találkozók szervezése mellett. 2018 áprilisában az indiai miniszterelnök a kínai Vuhanba utazott, ahol Hszi Csin-ping elnökkel találkozott. Az informálisnak minősített találkozó végén nem fogadtak el közös határozatot, ugyanakkor a sajtó képviselői előtt megerősítették, hogy mind regionális, mind globális kérdésekben egyeztetés, az érdekek összehangolása szükséges. A rákövetkező évben a felek az indiai Mamallapuram városában találkoztak, ahol elsősorban gazdasági és kereskedelmi kérdésekről értekeztek. A két találkozó között azonban érdemben megváltozott az országuk közötti viszony, hiszen a kasmíri autonómia megvonásáról szóló döntést a kínaiak nemcsak hogy nehezményezték, de az ENSZ Biztonsági Tanácsának a bevonását is javasolták. Emellett az Egyesült Államok és India közötti kapcsolatok is elmélyültek, ami – többek között – a Quad újraélesztésében öltött testet. A Covid19-pandémia pedig megakadályozta a további informális találkozókat.

Az indiai–kínai kapcsolatokban viszont ma is fontos szerepet töltenek be az ún. multilaterális együttműködések. A következőkben azokról lesz szó.

India és a multilaterális diplomácia

India számára a multilaterális diplomácia az egyik olyan eszköz, amely révén a globális láthatóságát növelni próbálja (Sharma, 2022). Az ország számos regionális többoldalú együttműködésben vesz részt, amelyek közül kettő emelhető ki a jelen írás keretében: a Sanghaji Együttműködési Szervezet (*Shanghai Cooperation Organization*,

SCO) és a Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság (Brazil, Russia, India, China, South Africa) alkotta BRICS. A 2001-ben alapított, jelenleg nyolctagú SCO-nak India és Pakisztán tízéves tárgyalás után, 2017-ben vált a teljes jogú tagjává, s ezzel a szervezet kijutott az Indiai-óceánra, mivel a területe addig a kijárástól elzárt volt, így a két dél-ázsiai ország csatlakozása stratégiai fontosságúnak számított. Több elemzés is kiemeli, hogy az SCO éppen akkor intézményesült, amikor a Bush-adminisztráció meghirdette a globális terrorizmusellenes háborút, és az ázsiai országok szerették volna az Egyesült Államok befolyását csökkenteni, Washingtont különösen a közép-ázsiai térségtől távol tartani. Míg az USA egy ázsiai NATO kialakításában érdekelt, addig az SCO-t szokás egy kifejezetten NATO-ellenes intézménynek is nevezni. Mindezt megerősíti, hogy a 2022 szeptemberében tartott találkozón Irán is aláírta a teljes jogú tagságról szóló okmányt.

Az SCO tevékenységét kétféleképpen értékeli a szakirodalom. Az egyik nézet képviselői rendkívül pozitív lehetőségeket látnak azokban a mechanizmusokban, amelyek a szervezet keretében kialakultak, vagyis az – úgy vélik – kommunikációs csatornákat teremthet az indiai-pakisztáni konfliktus kapcsán is (Jamali és Khan, 2021). Mások pedig éppen azt emelik ki, hogy India és Pakisztán csatlakozása gátolhatja az SCO működőképességét, egyrészt a két állam közötti viták, másrészt az indiai-kínai feszültségek miatt. A 2022. szeptemberi találkozón például ez utóbbi miatt közvetlenül nem is beszélt egymással a két fél – a 2023-as rendezvénynek viszont India ad majd otthont. Kétségtelen tény azonban, hogy az SCO három hatalma – Moszkva, Peking és Újdelhi – az orosz-ukrán háború kapcsán is számos kérdésben egyeztetette az érdekeit.

A globális Dél egyik fontos együttműködési formája a BRICS, amelynek India ugyancsak tagja. Habár ez a szervezet jóval formálisabb keretek között működik, mint az SCO, számos elemző a liberális nemzetközi rendszer alternatívájaként fogalmazza meg. India célja, hogy a tagállamok együtt az Egyesült Államok által dominált gazdasági-pénzügyi folyamatoknak, mechanizmusoknak

egyfajta alternatíváját alakítsák ki, a dél-ázsiai fejlődő állam érdekeit képviselve. Ez az eszme már a függetlenség elnyerése utáni években is meghatározta az ország külpolitikáját, amikor is egy alternatív gazdasági rend szószólójaként jelent meg az ENSZ nemzetközi fórumain (Upadhyay, 2022). Az indiai vezető politikusok azonban többször is cáfolták, hogy a BRICS a liberális nemzetközi rendszer ellenpárjaként működő stratégiai szövetség lenne.

Konklúzió

A stratégiai autonómia és a többirányú elköteleződés indiai politikájának a tesztjét a 2022 februárjában kirobbant orosz–ukrán háború jelentette. A hónap folyamán Indiának húszezer, Ukrajnában tanuló egyetemistáját kellett mindössze néhány napon belül evakuálnia. Ez a Kuvait 1990-es iraki megszállását követő eseményekhez mérhető, amikor is közel száznyolevanezer indiai rekedt a háborús övezetben. India pedig meglepte a (nyugati) világot azzal a döntésével, hogy az Oroszországot elítélő ENSZ-szavazásnál tartózkodott. Bár az amerikai média komolyan megkérdőjelezte Indiának az Egyesült Államok stratégiai céljaival való azonosulását, a washingtoni politikai körök nem ítélték el a Modi-kormányt.

Indiának ugyanis figyelemmel kellett lennie az eurázsiai térség stratégiai erőviszonyainak az alakulására. Szergej Lavrov orosz és Vang Ji kínai külügyminiszter arról beszélt, hogy Oroszország és Kína egy új alternatív világrendet képvisel a liberális nemzetközi rendszerrel szemben. Ezzel kapcsolatban számos elméleti vita zajlott már, amelyek értékelése meghaladja e tanulmány kereteit. Ugyanakkor Indiának az orosz–ukrán konfliktus kapcsán megfigyelhető diplomáciai aktivitása felvet néhány kérdést, amelyek megválaszolása egyúttal jó összefoglalását adja a jelen elemzésnek.

Az egyik ilyen kérdés, hogy India megbízható szövetségese-e az Egyesült Államoknak vagy sem. Erre röviden azt a választ lehet adni, hogy Újdelhinek nem érdeke, hogy valamelyik fél az amerikai–kínai kereskedelmi háborúba vagy bármilyen más globális konfliktusba bevonja. Az

indiai külügyminiszter, Szubrahmanjam Dzsaisankar egyik legutóbbi, a Globsec2022 pozsonyi találkozóján adott interjújában elutasította, hogy Indiának választania kellene az USA vezette szövetségi rendszer és az USA-ellenes együttműködés között; véleménye szerint ez csak a Bush-féle retorikával – „aki nincs velünk, az ellenünk van” – hozható összefüggésbe. Az interjú során kifejtette továbbá, hogy a nyugati szankciók elvágták Indiát az egyik legfontosabb olajforrásától, Irántól, miközben az európai államok a szankciók ellenére továbbra is importálnak orosz gázt, akkor miért ne tenné ugyanezt India (Isackson, 2022). Kérdés viszont, hogy az ún. *hedging* stratégia mennyiben lesz fenntartható hosszabb távon, és mennyiben tolerálják azt India szövetségesei – jelenleg azonban az segíti elő India globális pozíciójának a megerősödését.

Irodalomjegyzék

- Aldrick, Philip és Goodman, David (2022). UK Slips Behind India to Become World's Sixth Biggest Economy. *Bloomberg*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-02/uk-slips-behind-india-to-become-world-s-sixth-biggest-economy?leadSource=verify%20wall>.
- Bajpaae, Chietigj (2022). Reinvigorating India's 'Act East' Policy in an Age of Renewed Power Politics. *Taylor & Francis Online*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09512748.2022.2110609>.
- Bajpai, Kanti P. és Pant, Harsh V. (szerk.) (2013). *Critical Issues in India's Foreign Policy. A Reader*. Oxford: Oxford University Press.
- Basrur, Rajesh (2017). Modi's Foreign Policy Fundamentals: a Trajectory Unchanged. *International Affairs*, 9(1), 7–26.
- Bhattacharjee, Joyeeta (2020). Celebrating 50 Years of India–Bangladesh Relations. *Indian Foreign Affairs Journal*, 15(3), 228–236.
- Bhattacharya, Debasis (2022). India–Central Asia Summit: Shaping Geopolitics in the Extended Neighbourhood. *Observer Research Foundation*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.orfonline.org/expert-speak/india-central-asia-summit/>.

- Brandon, John J. (2019). Burden Sharing in US–Pacific Alliances. In Trump and Modi: Prospects for US–India Burden Sharing. 9–14. o. *The Asia Foundation*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2019/06/Trump_Modi_US_Inia_Relations_June_2019_Publication.pdf.
- Burgess, Stephen (2015). The U.S. Pivot to Asia and Renewal of the U.S.–India Strategic Partnership. *Comparative Strategy*, 34(4), 367–379.
- Chakravarty, Pinak Ranjan (2021). India–Bangladesh Ties: Half Century of Consolidation. *Strategic Analysis*, 45(6), 549–564.
- Chanakya Pandit (2015). *Artha-sásztra. Válogatott életbölcességek*. Budapest: Danvantara Kiadó.
- Chaudhury, Anasua Basu Ray és Sen, Prarthana (2022). The “Golden Chapter” of India–Bangladesh Diplomacy. *Observer Research Foundation*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-golden-chapter-of-india-bangladesh-diplomacy/>.
- Chhibber, Pradeep és Verma, Rahul (2014). The BJP’s 2014 ‘Modi Wave’. An Ideological Consolidation of the Right. *Economic and Political Weekly*, 49(39), 50–56. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://www.lokniti.org/app/webroot/media/upload_files/The_BJPs_2014_Modi_Wave.pdf.
- Cohen, Stephen P. (2013). The Worldview of India’s Strategic Elite. In Bajpai, Kanti és P. Pant, Harsh V. (szerk.), *Critical Issues in India’s Foreign Policy. A Reader*. Oxford: Oxford University Press (51–81. o.).
- Ganguly, Sumit (2017). Has Modi Truly Changed India’s Foreign Policy? *Washington Quarterly*, 40(2), 131–143.
- Hall, Ian (2021). India’s Grand Strategy in East Asia in the Era of Covid-19. *The Journal of Indian and Asian Studies*, 2(2), 1–20.
- Hornat, Jan (2021). Hegemonic Stability in the Indo-Pacific: US–India Relations and Induced Balancing. *SAGE Journals*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00471178211059253>.
- Isackson, Peter (2022). India’s Foreign Minister Schools Western Journalists. *Fair Observer*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.fairobserver.com/politics/indian-politics-news/indias-foreign-minister-schools-western-journalist/>.
- Jaffrelot, Christophe (2008). Hindu Nationalism and the Social Welfare Strategy. In Clarke, Gerard és Jennings, Michael (szerk.), *Development, Civil Society and Faith-Based Organizations*. London: Palgrave Macmillan.

- Jamali, Ahmed Bux és Khan, Aamna (2021). The Shanghai Cooperation Organization in Promoting Regional Peace and Stability: Analyzing the Case of Indo-Pak Conflict. *Global Strategic & Security Studies Review*, 6(2), 1–11.
- Kanwal, Gurmeet (2016). The New Arthasastra: A Security Strategy for India. In Kanwal, Gurmeet (szerk.), *The New Arthasastra. A Security Strategy for India*. Noida: Harper Collins India (341–387. o.).
- Kanwal, Gurmeet (szerk.) (2016). *The New Arthasastra. A Security Strategy for India*. Noida: Harper Collins India.
- Kaura, Vinay (2020). India's Balakot Policy: from 2016 'Surgical Strike' to 2019 Balakot 'Airstrike'. *The Round Table. The Commonwealth Journal of International Affairs*, 109(3), 277–287.
- Kaura, Vinay és Rani, Meena (2020). India's Neighborhood Policy During 2014–2019: Political Context and Policy Outcomes. *Indian Journal of Public Administration*, 66(1), 10–27.
- Krishnan, Ananth (2020). *India's China Challenge. A Journey Through China's Rise and What It Means for India*. Noida: Harper Collins India.
- Ladwig, Walter és Mukherjee, Anit (2019). India and the United States: The Contours of an Asian Partnership. *Asia Policy*, 14(1), 3–18.
- Madan, Tanvi (2019). India, the US, and the Free and Open Indo-Pacific: Confluence over the Two Seas? In Trump and Modi: Prospects for US–India Burden Sharing. 57–64. o. *The Asia Foundation*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2019/06/Trump_Modis_US_India_Relations_June_2019_Publication.pdf.
- Misra, Amalendu (2016). *Rajamandala* Theory and India's International Relations. *Nação e Defesa*, (142), 10–27.
- Modi, Narendra (2014). Towards a Swachh Bharat. *PMINDIA*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://www.pmindia.gov.in/en/government_tr_rec/swachh-bharat-abhiyan-2/.
- Modi, Narendra (2022). PM Modi's Big Push on Decolonization as India Celebrates 75 Years of Independence: Here Is What He Said. *OpIndia*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.opindia.com/2022/08/pm-modi-big-push-decolonization-75-years-independence-day-speech/>.
- Mohan, C. Raja (2003). *Crossing the Rubicon. The Shaping of India's New Foreign Policy*. Újdelhi: Viking.

- Mohan, C. Raja (2013a). Beyond Non-Alignment. In Bajpai, Kanti és P. Pant, Harsh V. (szerk.), *Critical Issues in India's Foreign Policy. A Reader*. Oxford: Oxford University Press (27–50. o.).
- Mohan, C. Raja (2013b). Between “Strategic Autonomy” and “Geopolitical Opportunities”. *Asia Policy*, (15), 21–25.
- Mukherjee, Rohan (2019). Power and Indian Foreign Policy. In Pant, Harsh V. (szerk.), *New Directions in India's Foreign Policy. Theory and Praxis*. Cambridge: Cambridge University Press (23–47. o.).
- N. Rózsa, Erzsébet (2021). Iran–India Relations Before and After the U.S. Withdrawal from the Nuclear Deal and the Consequent Sanctions. In Leandro, Francisco José B. S., Branco Carlos és Caba-Maria, Flavius (szerk.), *The Geopolitics of Iran*. London: Palgrave Macmillan (531–552. o.).
- O'Donnell, Frank és Papa, Mihaela (2021). India's Multi-Alignment Management and the Russia–India–China (RIC) Triangle. *International Affairs*, 97(3), 801–822.
- Pandé, Aparna (2017). *From Chanakya to Modi. The Evolution of India's Foreign Policy*. Noida: Harper Collins India.
- Pant, Harsh V. (2013). The US–India Nuclear Pact. Policy, Process, and Great Power Politics. In Bajpai, Kanti és P. Pant, Harsh V. (szerk.). *Critical Issues in India's Foreign Policy. A Reader*. Oxford: Oxford University Press (321–348. o.).
- Pant, Harsh V. (2019). Introduction. In Pant, Harsh V. (szerk.), *New Directions in India's Foreign Policy. Theory and Praxis*. Cambridge: Cambridge University Press (1–22. o.).
- Pardesi, Manjeet S. (2021). India's China Strategy Under Modi Continuity in the Management of an Asymmetric Rivalry. *International Politics*, (59), 44–66.
- Ranjan, Ravi (2019). *Modi-Fied India. An Analysis of India's Transformation in Modi Era*. H.n.: magánkiadás.
- Ratha, Keshab Chandra (2020). Deciphering the Doklam Standoff: The Context of the Contest. *Jadavpur Journal of International Relations*, 24(2), 196–215.
- Scott, David (2013). India's ‘Extended Neighborhood’ Concept: Power Projection for a Rising Power. In Bajpai, Kanti P. és Pant, Harsh V.(szerk.), *India's Foreign Policy: A Reader*. Újdelhi: Oxford University Press (349–388. o.).

- Sen, Somdeep (2022). Analysis: Islamophobia Is the Norm in Modi's India. *Al Jazeera*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.aljazeera.com/features/2022/6/10/analysis-islamophobia-is-the-norm-in-modis-india>.
- Shah, Khalid és Shah, Kriti M. (2020). Kashmir After Article 370: India's Diplomatic Challenge. *Observer Research Foundation*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2020/07/ORF-OccasionalPaper-259-Kashmir-Diplomatic.pdf>.
- Sharma, Raj Kumar (2022). BRICS in India's Vision for Global Governance. In Pant, Harsh V. (szerk.), *India and Global Governance. A Rising Power and its Discontents*. London – New York: Routledge (135–145. o.).
- Siddiq, Arhama (2021). Quad 2.0: Why the US, the UAE, India, and Israel Have Joined Forces? *Middle East Eye*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.middleeasteye.net/opinion/us-uae-israel-india-quad-20-aligned-why>.
- SIPRI (2022). *SIPRI Yearbook 2022. Armaments, Disarmaments, and International Security*. Stockholm: SIPRI.
- Sundaram, Karthikeyan és Chaudhary, Archana (2021). China Back as Top India Trade Partner Even as Relations Sour. *Bloomberg*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-22/china-returns-as-top-india-trade-partner-even-as-relations-sour>.
- Tellis, Ashley J. (2013). The Transforming US–Indian Relationship and Its Significance for American Interests. In Bajpai, Kanti és P. Pant, Harsh V. (szerk.), *Critical Issues in India's Foreign Policy. A Reader*. Oxford: Oxford University Press (303–320. o.).
- Tellis, Ashley J. (2020). Hustling in the Himalayas: The Sino-Indian Border Confrontation. *Carnegie Endowment for International Peace*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://carnegieendowment.org/files/Tellis-Himalayan_Border_Standoffsl.pdf.
- The World Bank* (2021). GDP per Capita (Current US\$) – India. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=IN>.
- Upadhyay, Shreya (2022). BRICS, Quad, and India Multi-Alignment Strategy. *Stimson Center*. A letöltés ideje: 2022. december 5. <https://www.stimson.org/2022/brics-quad-and-indias-multi-alignment-strategy/>.

-
- Wagner, Christian és Arora, Richa (2020). India's Citizenship Struggle. The Modi Government Pushes Its Nationalist Agenda. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2020C03_wgn_aro.pdf.
- Weiss, Leonard (2007). U.S.–India Nuclear Cooperation: Better Later than Sooner. *The Nonproliferation Review*, 14(3), 429–457.
- Wezeman, Pieter D., Kuimova, Alexandra és Wezeman, Siemon T. (2022). Trends in International Arms Transfers, 2021. *SIPRI*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-03/fs_2203_at_2021.pdf.
- World Bank Group (2020). Poverty and Equity Brief. South Asia, India, April 2020. *The World Bank*. A letöltés ideje: 2022. december 5. https://databankfiles.worldbank.org/data/download/poverty/33EF03BB-9722-4AE2-ABC7-AA2972D68AFE/Global_POVEQ_IND.pdf.